

Uchwała z dnia 25 stycznia 2007 r., III CZP 95/06

Sędzia SN Lech Walentynowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "P.T.C.", spółki z o.o. w W. przeciwko Tomaszowi B. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 25 stycznia 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie postanowieniem z dnia 11 lipca 2006 r.:

"Czy opłaty określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163 poz. 1348 ze zm.), podwyższa się o stawkę podatku przewidzianą dla tego rodzaju czynności w przepisach o podatku od towarów i usług świadczonych przez adwokata z wyboru, czy też opłaty te obejmują należny podatek VAT?"

podjął uchwałę:

Podatek od towarów i usług (VAT) nie wchodzi w skład niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru (art. 98 § 3 k.p.c.).

Uzasadnienie

Powód był reprezentowany przez adwokata z wyboru. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Nowej Huty w Krakowie zasądził na jego rzecz – jako strony wygrywającej – należne koszty procesu, ale bez zwiększenia ich o stawkę podatku od towarów i usług (VAT), gdyż uznał, że takie podwyższenie opłaty adwokackiej następuje wyłącznie przy zastępstwie prawnym udzielonym stronie z urzędu.

Przy rozpoznawaniu zażalenia powoda Sąd Okręgowy w Krakowie powziął istotne wątpliwości prawne, które przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. (...)

Sąd Najwyższego zważył, co następuje:

Wpływ opodatkowania usług adwokackich na wysokość kosztów procesu strony zastąpionej przez adwokata był już rozważany w judykaturze. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95 (OSNC 1995, nr 5, poz. 79) wyraził pogląd, że do wynagrodzenia i wydatków jednego adwokata, zaliczanych do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata (art. 98 § 3 k.p.c.), nie dolicza się podatku od towarów i usług, płaconego od usług adwokackich na podstawie przepisów ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.). Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązujące wówczas przepisy nie dawały podstaw do wyciągnięcia wniosku, iż adwokat może pobrać od klienta, z możliwością obciążenia strony przegrywającej sprawę, kwotę, którą zobowiązany jest odprowadzić do Skarbu Państwa tytułem podatku od towarów i usług. Nie umożliwiały też obciążenia strony przegrywającej proces kosztami adwokackimi strony wygrywającej w wysokości przekraczającej stawki przewidziane rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 48, poz. 220 ze zm.). Pobieranie podatku od towarów i usług obok maksymalnego wynagrodzenia adwokackiego pozostałoby także w sprzeczności z art. 1 ust. 2 ustawy z 26 lutego 1982 r. o cenach (jedn. tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 27 poz. 195 ze zm.). Nie było też podstaw do zaliczenia podatku od towarów i usług do wydatków adwokata ponoszonych przez niego w związku z reprezentowaniem strony w procesie cywilnym, ponieważ podatek ma charakter świadczenia publicznoprawnego, podczas gdy wydatki przewidziane w art. 98 § 3 k.p.c. są świadczeniami cywilnoprawnymi.

Wykładnia ta była aprobowana w orzecznictwie sądowym, w związku z czym Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP 13/02 (OSNC 2004, nr 1, poz. 6) odmówił podjęcia uchwały mającej rozstrzygnąć zagadnienie prawne: „Czy do kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (art. 98 § 1 k.p.c.) strony reprezentowanej przez adwokata lub radcę prawnego zalicza się podatek od towarów i usług uregulowany w ustawie z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.)”.

Po podjęciu przez Sąd Najwyższy uchwały z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, zostały wydane akty prawne dotyczące przedstawionego zagadnienia prawnego, które obecnie obowiązują: ustawa z dnia 5 lipca 2001 r. o cenach (Dz.U. Nr 97, poz. 1050 ze zm. – dalej: „ustawa o cenach”), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm. – dalej: „rozporządzenie”) oraz ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. Nr 54, poz. 535 ze zm., dalej: „ustawa o VAT”). Wątpliwości Sądu Okręgowego wzbudziła jednak tylko nowelizacja paragrafu drugiego rozporządzenia, dokonana rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 października 2005 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 219, poz. 1872). Istotna okazała się treść § 2 ust. 3, stanowiąca, że w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, opłaty adwokackie podwyższa się o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności, tj. przewidzianą w art. 41 ust. 1 w związku z art. 5 ust. 1, 8 ust. 1 i 15 ustawy o VAT.

Obowiązujący od dnia 15 listopada 2005 r. paragraf 2 rozporządzenia określa przesłanki orzekania przez sąd o wysokości opłat adwokackich w sposób całościowy, różnicując wyraźnie oba rodzaje zastępstwa prawnego. Nakaz podwyższenia wynagrodzenia o stawkę podatku od towarów i usług dotyczy tylko pomocy prawnej udzielonej z urzędu, a więc nie dotyczy zastępstwa adwokackiego z wyboru. Istotne argumenty przemawiają za tym, że takie unormowanie było zamierzone przez prawodawcę, znane mu bowiem były wątpliwości prawne przedstawiane przez niektórych przedstawicieli doktryny, a nawet sugestie wskazujące na potrzebę unormowania wpływu opodatkowania usług prawniczych na wysokość opłat adwokackich. Zdezaktualizował się także argument oponentów uchwały z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, podkreślający fakt późniejszego wejścia w życie ustawy wprowadzającej nowy podatek od towarów i usług, gdy obowiązywało już rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 48, poz. 220). Nowelizacja § 2 rozporządzenia musiała więc nastąpić przy uwzględnieniu tych uwarunkowań.

Podstawowe znaczenie mają także wyraźne różnice między zastępstwem prawnym udzielonym z urzędu a zastępstwem prawnym z wyboru, odnoszące się w szczególności do podstawy umocowania, ustania zastępstwa oraz wysokości opłat.

Ustanowienie zastępstwa adwokackiego z urzędu następuje orzeczeniem sądu, w ramach stosunku publicznoprawnego. Sposób pokrycia kosztów pełnomocnika uzależniony jest wówczas od wyniku sprawy i skuteczności egzekucji, przy czym reprezentowana strona nie bierze udziału w tej operacji; koszty te ponosi bądź przegrywający przeciwnik, bądź Skarb Państwa (art. 122 k.p.c. oraz § 19-21 rozporządzenia) i nie ma możliwości umownego włączenia w skład kosztów zastępstwa podatku od towarów i usług. Ponadto ponoszone przez Skarb Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu są wyraźnie niższe niż koszty adwokackie obciążające stronę przegrywającą, gdyż nie mogą przekraczać wymiaru 150% stawki minimalnej (§ 19 pkt 1 rozporządzenia), podczas gdy umówione wynagrodzenie adwokackie może sięgać sześciokrotnej stawki minimalnej (§ 2 ust. 2 rozporządzenia).

Jest oczywiste, że nie można różnicować obowiązków adwokata w zależności od rodzaju zastępstwa prawnego, należy jednak zaakcentować, iż adwokata działającego z wyboru łączy ze stroną umowa określająca jego wynagrodzenie w granicach dopuszczalnej, szerokiej autonomii. Sąd nie może ingerować w sferę uprawnień równorzędnych podmiotów do określenia w drodze umowy ich wzajemnych zobowiązań, decyduje natomiast o wysokości kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata, zasądzanych od strony przegrywającej sprawę na rzecz strony wygrywającej (art. 98 § 1 i 3 k.p.c.). Wynagrodzenie adwokackie nie zawsze podlega zwrotowi w wysokości określonej w umowie, nie tylko z powodu obowiązywania reglamentowanych stawek (art. 98 § 3 i 4 k.p.c.), lecz także wskutek niezwiązania sądu wysokością umówionego wynagrodzenia. Po nowelizacji art. 109 k.p.c. sąd samodzielnie określa wysokość kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez adwokata, biorąc pod uwagę niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia (por. też § 3 ust. 1 rozporządzenia).

Wysokość wynagrodzenia adwokackiego została wiążąco określona w omawianym rozporządzeniu (art. 98 § 4 k.p.c.), wydanym na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 oraz art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (jedn.

tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 ze zm.). Unormowanie to jest wyłączone i wyczerpujące, także w odniesieniu do opodatkowania usług adwokackich podatkiem od towarów i usług. Świadczy o tym treść § 2 ust. 3 rozporządzenia, że wpływ opodatkowania na wysokość wynagrodzenia adwokackiego musi być wiążąco określony tylko w tym akcie prawnym. Prawodawca zdecydował, że wpływ tego opodatkowania dotyczy tylko pomocy prawnej ustanowionej z urzędu. W konsekwencji opłata zasądzana na rzecz strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru, ustalana według wskazań zamieszczonych w § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia, nie zostaje podwyższona o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w ustawie o podatku od towarów i usług. W tym zakresie podatek od towarów i usług nie wchodzi w skład „zwracalnego” wynagrodzenia adwokackiego (art. 98 § 3 k.p.c.). Nie stanowi też wydatku, ponieważ jest świadczeniem publicznoprawnym.

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 grudnia 2006 r., III CZP 127/06 (OSNC 2007, nr 10, poz. 150), stwierdzając, że sąd przyznaje biegłemu będącemu podatnikiem w zakresie podatku od towarów i usług wynagrodzenie bez uwzględnienia tego podatku.

Należało w konsekwencji rozstrzygnąć przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).